

بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با آگاهی از حقوق شهروندی با تأکید بر نقش میانجی سرمایه سیاسی و سرمایه اقتصادی (مورد مطالعه: شهروندان شهر اهواز)

صالح صالحی*، دکتر علی حسین حسین زاده**، دکتر یوسف امینی***

* دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی، واحد شوشتر، دانشگاه آزاد اسلامی، شوشتر، ایران
salehisaleh758@gmail.com

** استاد گروه جامعه‌شناسی دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران *a.hosseinzadeh@scu.ac.ir*
استادیار گروه جامعه‌شناسی، واحد شوشتر، دانشگاه آزاد اسلامی، شوشتر، ایران (نویسنده مسئول)
yousefamini@gmail.com

اطلاعات مقاله	واژگان کلیدی
تاریخ دریافت: ۱۰ بهمن ۱۴۰۰	آگاهی از حقوق شهروندی، سرمایه
تاریخ بازنگری: ۲۹ تیر ۱۴۰۱	اجتماعی، سرمایه اقتصادی، سرمایه
انتشار آنلاین: پاییز ۱۴۰۲	سیاسی، توسعه

اطلاعات تکمیلی:

این مقاله برگرفته از پایان نامه ی دکتری/ارشد خانم/آقای صالح صالحی در رشته جامعه‌شناسی به راهنمایی دکتر یوسف امینی در دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر می‌باشد.

قدردانی: از تمامی افراد و موسساتی که در انجام این تحقیق مولف را مساعدت نمودند، قدردانی می‌شود.

تضاد منافع: نویسنده مقاله اعلام می‌کند که در انتشار مقاله ارائه شده تضاد منافی وجود ندارد.

منابع مالی: نویسنده (ها) هیچگونه حمایت مالی برای تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله دریافت نکرده اند.

ارجاع به مقاله:

صالحی، صالح؛ حسینزاده، علی حسین، امینی، یوسف (۱۴۰۲). بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با آگاهی از حقوق شهروندی با تأکید بر نقش میانجی سرمایه سیاسی و سرمایه اقتصادی (مورد مطالعه: شهروندان شهر اهواز). *مجله توسعه اجتماعی دانشگاه شهید چمران اهواز*، ۱۷(۱)، ۲۵۱-۲۸۸

 10.22055/QJSD.2023.39900.2605

چکیده گسترده:

آگاهی از حقوق و وظایف شهروندی و مشارکت فعال شهروندان در امور جامعه از مباحث چالش برانگیز است. پژوهش حاضر به بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و آگاهی از حقوق شهروندی در بین شهروندان شهر اهواز می‌پردازد. روش تحقیق از نوع آمیخته «کمی از نوع توصیفی پیمایشی و کیفی از نوع زمینه‌ای با مصاحبه عمیق» می‌باشد در بخش کیفی از روش داده بنیاد برای نظریه‌سازی از داده‌ها بر اساس بنیان‌های تفسیری - برساختی بهره‌گیری شده است. جامعه آماری مورد مطالعه تمامی شهروندان ۲۰ تا ۶۵ سال ساکن شهر اهواز بودند که با روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای ۵۲۶ نفر از این شهروندان به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. در این مطالعه برای جمع‌آوری اطلاعات از مصاحبه عمیق، پرسشنامه‌های محقق‌ساخته آگاهی از حقوق شهروندی، سرمایه اجتماعی، سرمایه سیاسی، سرمایه اقتصادی و جمعیت‌شناختی استفاده شد. جهت تحلیل داده‌های کیفی از نرم‌افزار *Atlas.ti* و تحلیل داده‌های کمی از نرم‌افزار *SPSS* و *AMOS* استفاده شد. یافته‌های پژوهش بیانگر آن است که بین سرمایه اجتماعی، سرمایه سیاسی و سرمایه اقتصادی و آگاهی از حقوق شهروندی رابطه و تأثیر معناداری وجود دارد. بطور کلی روابط معناداری بین متغیرهای پژوهش بدست آمد و مدل پژوهش مورد تأیید قرار گرفت. به نظر می‌رسد میزان آگاهی از حقوق شهروندی با توجه به رابطه معنادار با سرمایه اجتماعی، سرمایه سیاسی و سرمایه اقتصادی، به‌عنوان متغیری مهم و تأثیرگذار می‌تواند زمینه رفاه و توسعه سیاسی، اقتصادی و اجتماعی جامعه هدف را فراهم سازد.

معرفی:

شهروندی یکی از مفاهیم نوظهور است که توجه خاصی به برابری و عدالت دارد و در نظریه‌های اجتماعی، سیاسی و حقوقی جایگاه ویژه‌ای یافته است. مقوله

«شهروندی» زمانی تحقق می‌یابد که همه افراد یک جامعه از تمام حقوق مدنی و سیاسی برخوردار باشند و همچنین از نظر اقتصادی و اجتماعی به فرصت‌های مطلوب زندگی دسترسی داشته باشند (محمد و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۴۷). یکی از متغیرهای مهم مرتبط با حقوق شهروندی، سرمایه اجتماعی است. به‌طور خلاصه، سرمایه اجتماعی را می‌توان شامل سرمایه و منابع نهادها، روابط و هنجارهایی دانست که تعامل اجتماعی جامعه را به لحاظ کمی و کیفی شکل می‌دهد. کلمن معتقد است که سرمایه اجتماعی به‌عنوان جنبه‌ای از ساخت اجتماعی، اقدامات افرادی را که در درون ساخت هستند تسهیل می‌کند و مانند سایر اشکال سرمایه مولد، دستیابی به اهداف خاصی امکان‌پذیر است که بدون آن محقق نمی‌شود (کلمن، ۱۹۹۸). سرمایه اجتماعی هم محصول توسعه است و هم در فرآیند توسعه مؤثر است. بدون سرمایه اجتماعی، روند گذار و دستیابی به توسعه و تحول سیاسی، فرهنگی و اقتصادی دشوار است، زیرا در غیاب سرمایه اجتماعی، سایر سرمایه‌ها کارایی خود را از دست می‌دهند. به‌طور کلی تمامی نظریه‌پردازان سرمایه اجتماعی بر ضرورت شکل‌گیری شبکه‌های ارتباطی به‌عنوان عامل سرمایه اجتماعی تأکید کرده‌اند. نظریه‌پردازان حقوق شهروندی عبارتند از: مارشال، جانکی و هیتز ضمن تأکید بر حقوق شهروندی و ابعاد آن، ارتباط آن را با انواع سرمایه بیان کردند. افزایش آگاهی از حقوق شهروندی در زمینه‌های اشتغال و رفاه اجتماعی متأثر از نقش سرمایه اجتماعی، سیاسی و اقتصادی است. همچنین بورديو، پاتنام ضمن تأکید بر سرمایه اجتماعی و ابعاد آن؛ آثار سرمایه‌های دیگر مانند سرمایه اقتصادی و سیاسی را بنیادی بیان می‌کنند و پی بردن به ارتباط آن با مسائل و تعهدات شهروندی را ضروری می‌دانند. با جمع‌بندی ایده‌های ارائه شده در حقوق شهروندی، سرمایه اجتماعی، سرمایه اقتصادی و سرمایه سیاسی و بررسی رابطه آنها با یکدیگر از زاویه‌ای در چارچوب مفاهیم، در ایجاد رابطه بین متغیرها نقش داشته است. بر این اساس در پایان به این پرسش پاسخ داده شود: آیا بین سرمایه اجتماعی و آگاهی از حقوق شهروندی (مورد مطالعه: شهروندان شهر اهواز) رابطه وجود دارد؟ و نتیجه آن چیست؟

متدولوژی:

روش تحقیق ترکیبی است (نوعی طرح اکتشافی متوالی). جامعه آماری مورد مطالعه کلیه شهروندان ۲۰ تا ۶۵ ساله ساکن شهر اهواز می باشد که بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۴ تعداد ۷۵۴۸۹۲ نفر بوده که از این تعداد ۳۸۴ نفر با استفاده از فرمول حجم نمونه کوکران با خطای ۵٪ تعیین شده اند. اما به دلیل بهره برداری ۵۲۶ مورد از نتایج مناسب و همچنین عدم پاسخ مناسب و ناقص به روش نمونه گیری خوشه ای تصادفی به عنوان نمونه انتخاب و پرسشنامه بین پاسخ دهندگان توزیع شد (۵۰۶ پرسشنامه از این تعداد جمع آوری و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت).

یافته ها:

یافته های پژوهش بیانگر آن است که بین سرمایه اجتماعی، سرمایه سیاسی و سرمایه اقتصادی و آگاهی از حقوق شهروندی رابطه و تأثیر معناداری وجود دارد.

نتیجه:

بطور کلی روابط معناداری بین متغیرهای پژوهش بدست آمد و مدل پژوهش مورد تأیید قرار گرفت. بر این اساس میزان آگاهی از حقوق شهروندی با توجه به رابطه معنادار با سرمایه اجتماعی، سرمایه سیاسی و سرمایه اقتصادی، به عنوان متغیری مهم و تأثیرگذار می تواند زمینه رفاه و توسعه سیاسی، اقتصادی و اجتماعی جامعه هدف را فراهم سازد.

نتایج آزمون مدل ساختاری بین متغیرهای مستقل و وابسته
Results of Structural Model Test between Independent and Dependent Variables

اثر کل	اثر غیر مستقیم	اثر مستقیم	T-Value	ضرایب مسیر استاندارد	مسیر
<i>Total Effect</i>	<i>Indirect Effect</i>	<i>Direct Impact</i>	<i>T-Value</i>	<i>Standard Path Coefficient</i>	<i>Direction</i>
۰/۶۸	۰/۲۷	۰/۴۱	۴/۶۰۳	۰/۴۱	سرمایه اجتماعی به آگاهی از حقوق شهروندی
۰/۶۰	-	۰/۶۰	۶/۸۱۳	۰/۶۰	سرمایه اجتماعی به سرمایه سیاسی
۰/۲۱	-	۰/۲۱	۳/۶۹۶	۰/۲۱	سرمایه اجتماعی به سرمایه اقتصادی
۰/۴۲	-	۰/۴۲	۴/۳۶۳	۰/۴۲	سرمایه سیاسی به آگاهی از حقوق شهروندی
۰/۱۲	-	۰/۱۲	۲/۶۲۵	۰/۱۲	سرمایه اقتصادی به آگاهی از حقوق شهروندی

بنابراین طبق نتایج بدست آمده در جدول مقدار ضریب تعیین برای متغیر آگاهی از حقوق شهروندی (۰/۶۰)، متغیر سرمایه سیاسی (۰/۳۶)، متغیر سرمایه اقتصادی (۰/۰۴) ارزیابی می‌شود. در نهایت می‌توان نتیجه گرفت که متغیرهای سرمایه سیاسی و سرمایه اقتصادی در رابطه بین سرمایه اجتماعی و آگاهی از حقوق شهروندی نقش میانجی‌گری را دارا می‌باشند.

از محدودیت‌های این پژوهش این بود که طرح پژوهش حاضر از نوع همبستگی بوده، بنابراین استنباط روابط علی بین متغیرها بر مبنای احتمال قرار دارد؛ به این معنا

که علاوه بر روابط به دست آمده در این مطالعه، ممکن است متغیرهای مداخله‌گر نظیر مسائل اجتماعی و فرهنگی و ... نتایج را تحت تأثیر قرار دهد. با توجه به اینکه نمونه آماری این پژوهش محدود به شهروندان ۲۰ تا ۶۵ سال شهر اهواز بود، بنابراین در تعمیم نتایج آن به سایر جوامع احتیاط رعایت شود. پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آتی با استفاده از روش مرور نظام‌مند و فراتحلیل، به بررسی مطالعات انجام شده در این زمینه پرداخته شود. همچنین پیشنهاد می‌گردد به منظور تقویت و ارتقای سرمایه اجتماعی شهروندان، شبکه‌های غیر رسمی مردم‌نهاد که یکی از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی است، گسترش یافته و با معرفی تشکل‌ها، انجمن‌ها، سازمان‌های غیر دولتی، زمینه حضور و مشارکت شهروندان در عرصه‌های عمومی جامعه فراهم شود. افزایش میزان اعتماد اجتماعی در میان افراد جامعه موجب افزایش انسجام و روابط اجتماعی می‌گردد که نتیجه آن افزایش میزان مشارکت اجتماعی و در نهایت افزایش میزان آگاهی از حقوق شهروندی در میان افراد جامعه خواهد بود. تدوین برنامه آگاه‌سازی در زمینه «حقوق مدنی، اجتماعی، سیاسی فرهنگی» و وظایف شهروندی افراد و اقشار جامعه؛ تدارک برنامه‌ای جامع و کامل جهت نهادینه کردن حقوق و وظایف «مدنی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی» در عرصه‌های عمومی و خصوصی جامعه و تقویت ارزش‌هایی چون اخلاق مشارکتی و مدنی برای افزایش آگاهی و تبدیل شدن به شهروندی فعال در میان افراد جامعه به‌عنوان پیشنهادات کاربردی این مطالعه می‌باشد.

پیشنهادات کاربردی:

تلاش متولیان امر و مسئولین جهت فراهم نمودن شرایط برای بهره‌مندی همه افراد از ثروت و سرمایه مادی تا به تبع آن افراد از شرایط اقتصادی بهتری برخوردار شوند و زمینه افزایش میزان آگاهی از حقوق شهروندی را در میان افراد جامعه تحقق یابد.

تلاش جهت تحقق عدالت اجتماعی و حاکمیت قانون، که بر ماهیت شهروندمداری یا مردم‌مدار جریان دارند به منظور افزایش سطح اعتماد.

بهره‌گیری از ظرفیت سازمان‌های مردم‌نهاد با اجرای مدیریت دانش و تحقق اهداف حقوق شهروندی و سرمایه اجتماعی، اقتصادی و سیاسی.

تدوین برنامه‌ای جامع جهت تحقق آگاه‌سازی در زمینه آگاهی از حقوق مدنی، اجتماعی، سیاسی فرهنگی و وظایف و هویت شهروندی افراد و اقشار جامعه. پیوستگی نخبگان قومی و محلی با نخبگان مرکزی و ملی.

منابع:

- Abdipour, A., Hagh Nadari, I. (2017). Investigating the relationship between social capital and awareness of citizenship rights among the citizens of Khorram Abad city, Qom. (Persian).
- Akhavan, A. (2015). Examining the environmental behaviors of citizens aged 15 and over in Urmia city and related social factors, Master's thesis, Tabriz University, Faculty of Law and Social Sciences, Department of Social Sciences, Department of Sociology. (Persian).
- Azkiya, M. and Firozabadi, Seyed A. (2004). "Social capital and its role in production formations: A case study of Abrizkarkheh watershed", Iranian Sociological Journal, 5th Vol., No. 4, 2013, pp. 520-57. (Persian).
- Babasafari, N. (2018). Qualitative data analysis in MaxQDI, Qom, Logos Publications, first edition. (Persian).
- Booth, J. A. & Richard, P. B. (2007). Social and political capital in Latin American democracies, Prepared for presentation at the Symposium on the Prospects for Democracy in Latin America, University of North Texas, April 5-6.
- Calm, S. (2020). "Examines the citizenship dimension of transnational inequalities An Empirical Investigation", American Behavioral Scientist, vol 53, pp: 1389-1422.
- Coleman, J. (1988). Foundations of social theory, translation: Manouchehr Sabouri, Tehran: Nei Publishing. (Persian).
- Creswell, J. W. (2015). Introduction to the combined research method in (behavioral and social sciences), translated by Ahmad Abedi and Amir Qumrani, Heran: Kavashiar Publications. (Persian).
- Ebadi, N., Qalipour, A. and Pirannejad, A. (2014). "Identification of factors affecting political capital", management and development process, Vol. 27, No., Series 88, pp. 29-51. (Persian).
- Ebrahimi-Manesh, M. (2007). The role of awareness of citizenship rights and obligations on citizens' social capital: a case study of citizens aged 30-44 in Shiraz city, Master's thesis, Sociology, Shiraz University. (Persian).
- Fukuyama, F. (1999). Final order: social capital and its preservation. Translated by: Gholam Abbas Tosali, Tehran: Nashrehkait. (Persian).
- Ganji, Mohammad; Niazi, Mohammad and Islami Bozur, Zahra (2015). "The role of social and cultural capital in the sense of citizenship", Journal of Urban Sociological Studies, 6th year-7th issue. (Persian).
- Ghasemi, V. (2013). Structural Equation Modeling in Social Research, Tehran, Sociologists Publications, second edition. (Persian).

Heater, D. (2004). *Citizenship: «the civic ideal in world history, political and education»*, Manchester University Press.

Hedayatzadeh, H. & et. al. (2018). "Investigating the relationship between social capital, citizenship commitment of individuals, and social participation with citizenship rights among the citizens of Semnan city", *urban sociological studies (urban studies)*, Vol. 8, No. 28, pp. 189-215. (Persian).

Hedaytzadeh, H., Khodaparasti, A., Bagheri, H. (2019). "Investigating the relationship between social capital, citizenship commitment of individuals and social participation with citizenship rights among the citizens of Semnan city", *Urban Sociological Studies*, 8th year, No. 2. (Persian).

Hosseini, S. J. (2019). "Citizen's rights and promotion of optimal urban governance", *Political Strategy Quarterly*, Vol.9, pp. 43-62. (Persian).

Larijani, M. (2018). "Social factors affecting women's awareness of citizenship rights in Ray city", *Police Science Quarterly*, 20th year, No. 4 (series 81), pp. 113-93. (Persian).

Lopez-Gunn, E. (2019). "Urban Management Concepts", *Principles, Techniques and Education, Cities*, Vol. 18, No. 5, pp. 331- 345.

Macklin, A., (2014). "Citizenship Revocation, the Privilege to Have Rights and the Production of the Alien", *Queen's LJ*, 40:1, 1-54.

Manochehri, A. and M. Najati Hosseini (2009). "An introduction to the theory of dialogic citizenship in the political philosophy of Bermas", *Journal of Social Sciences*, No. 29, pp. 1-28. (Persian).

Mirzamohammadi, A. (2013). *Qualitative data analysis with ATLAS.ti*, Tehran, Kian University Press, first edition. (Persian).

Mohammadifar, Nejat & et. al. (2018). "Investigating the relationship between the enforcement of citizenship rights and the type of political participation in the city of Isfahan", *Applied Sociology (Isfahan University Humanities Research Journal)*, Vol. 28, No. 2 (66 consecutive), pp. 162-147. (Persian).

Nabawi, S. A. H., Ershad, F., Fazel, S. H. (2010). "Factors affecting the sense of citizenship among students of Shahid Chamran University of Ahvaz", *Scientific-Research Quarterly of Social Welfare*, Year 10, No. 38. (Persian).

Nahapiet, J. and S. Ghoshal (1998). "Social Capital, Intellectual Capital, and the Organizational Advantage", *Academy of Management Review*, No. 23(2), p 242-266.

Naji Mehr, F. (2013). *Investigating the effect of social capital on the sense of citizenship in the areas of Mashhad city*, Master's Thesis, Social Sciences Research Department, Boali Sina University, Hamadan. (Persian).

Naseri, S., Khoshtakht, E. (2016). "Investigating the level of awareness of women regarding their citizenship rights and duties", *Women and Culture Quarterly*, 8th year, pp. 65-79. (Persian).

Park, S. Y., Lee, C.-K. & Kim, H. (2018). "The influence of corporate social responsibility on travelcompany employees", *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, Vol. 30No. 1, pp. 178-196.

Pirannejad, A. and N., Ebadi (2011). "Political capital and the Internet: investigating the level of political capital and the effect of using the Internet on its

- dimensions”, Iranian Management Sciences Quarterly, 7th year, number 28, pp. 1-26. (Persian).
- Putnam, R. (1995). Democracy in America at Century end. In a Haden us (Ed), Democracy Victory and Crisis, New York: Cambridge University Press.
- Putnam, R. (2008). A blessed society, social capital and public life, translated by Afshin Khak Bazo Hasan Pouyan, Tehran: Shirazeh Publishing House, 5th edition. (Persian).
- Putnam, R. D. (1993). Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy. Princet.
- Putnam, R. D. (1993). Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy. Princeton: Princeton-University Press.
- Putnam, R. D. (1995). “Bowling Alone: American Declining Social Capital”, Journal of Democracy, No. 6, p65-78.
- Putnam, Robert (2009). Social Capital, Trust, Development Democracy, Translation: Kianbakhsh, Tehran, Shirazeh Publishing House, 10th edition. (Persian).
- Rafiei, N. & et. al. (2017). Strategic issue of development in Khuzestan province, Tehran, Presidential Strategic Studies Center. (Persian).
- Rostgar Khaled, A., Azimi, H. (2014). “Examining the relationship between social capital and democratic citizenship, a case study: Tehran University students”, Social Sciences Quarterly, No. 59, pp. 91-133. (Persian).
- Safaei, E. and Ebrahimi, J. (2017). “Comparing the attitude of employees and prisoners of Khalkhal prison towards citizenship rights”, Sociological Studies, Vol. 9, No. 34, pp. 69-90.
- Sam Aram, E. and Barzegar Parisi, F. (2017). “Investigating the feeling of having citizenship rights and social factors affecting it among young people aged 15-29 in Sirjan city”, welfare planning and social development, volume 7, vol. 27, pp. 75- 116. (Persian).
- Shahriari, A. & et. al. (2016). “Investigating factors affecting the awareness of fundamental rights, Quarterly Journal of Applied Sociology”, 27th year, serial number (63), third issue, fall 2015, pp. 147-168. (Persian).
- Shahriari, A. (2017). “Ambiguities and Legal Obstacles of Citizenship Rights”, Labor Law Quarterly, Vol. 4, No. 4, pp. 109-130. (Persian).
- Shiani, M. and Davoudmandi, T. (2010). “An analysis of the level of awareness of citizenship rights among students”, Social Development and Welfare Planning Quarterly, No. 5. (Persian).
- Sidjavadin, S. R. and M. R. Esfidani (2010). Theorization of Foundation Data and Atlas.ti Software, Tehran, Publications of Business Studies and Research Institute. (Persian).
- Sung Man, B. (2020). The relationship between social capital, acculturative stress and depressive symptoms-in multicultural adolescents Verification, using.
- Thompson, D. (2010). “What does social capital mean?”, Australian journal of social issues, 44(2), 145-161.

Turkmanpour, F. and Bahmanpour, S. (2018). "The role of citizenship based on high school social science books", Journal of Behavioral Sciences, No. 3. (Persian).

Zare Shahabadi, A. & et. al. (2018). "Measuring the level of awareness of Yazd University students about the rights and duties of citizenship: understanding the sense of collective identity", National Studies, Volume 19, Vol. 2 (Piyapi 74), pp. 112-97. (Persian).

Zolfaghari, A. and A. Jafari Aliabadi (2018). "Explaining the political trust of Iranians as political capital; Meta-analysis of existing researches", Iranian Political Sociology Quarterly, first year, third issue (3 consecutive), pp. 31-61. (Persian).